
KRITIKAI SZEMLE

KÖNYVEK

„MÉLYHEGEDŰRE HANGOLT BÁNATTAL”

Varga Sándor: *Belémfalazottan*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2002

Varga Sándor *Belémfalazottan* című verseskötetét lapozva az olvasó először is arra figyel fel, hogy e „normál”, se nem kis, se nem nagy terjedelmű könyv költeményeinek egy kis hányada (tíz vers) után ott áll keletkezésük évszáma, a kötet túlnyomó részét alkotó versszövegek (ötvenhat vers) alatt viszont nem. A néhány vers alatt megjelölt dátum felkelti az olvasói kíváncsiságot, hogy akkor a dátumszignó nélkül publikált költemények vajon mikor keletkeztek? Az egyik válasz az lehetne, hogy különböző, ám jelöletlen, s ennek folytán kikövetkeztethetetlen időszakokban, a másik (a hihetőbb, a logikusabb) pedig az, hogy az 1965 és 1999 között keletkezett, régebbi versekkel szemben az évszámmal ellátatlan költemények a költői pálya s a kötet újabb szövegei, s nagyjából 2000 és 2002 között fródhattak. Ez utóbbit támasztja alá jó néhány vers referenciális háttere is. További érdekessége a kötetnek, hogy a verseskötetbe a régebbi versek közül egy-egy évből szám szerint pontosan egy vers került be, s szinte gesztus értékűnek tekinthető e retrospektív szelekció, hiszen valósággal elképzelhetetlen egy olyan életmű (vagy fróasztalfiók), amelyből a válogató szem sem több, sem kevesebb, mint pontosan egy költeményt tart érdemesnek kiemelni. Még érdekesebb, hogy a megjelölt évek között nagy időhiátusok tapasztalhatóak: a válogatás szerint 1968 és 1972, sőt, még látványosabb kihagyásként 1975 és 1994 között mintha nem fródtak volna versek – vagy csak könnyűnek találtattak ahhoz, hogy közülük akár egy is reprezentálhasson egy-egy évet? Nem tudom. Az olvasói figyelmet kódok irányítják, s

a fentiekben említett adatok a nyomukban képződött kételyekkel egyetemben bele vannak kódolva e verseskönyvbe. Ami azt jelenti, hogy furcsa, rendhagyó kötettel állunk szemben. A *Belémfalazottan* mintha részben válogatás, válogatott versek kötete, részben pedig új versek gyűjteménye lenne. Valahogyan mintha egyszerre mindkettő kívánna lenni, még ha nem azonos arányban is. Persze, ezek formális vonások, tények, a lényeg inkább abban rejlik, milyen esztétikai aurát tudnak teremteni a kötet több mint három és fél évtizedet átfogó költeményei.

Varga Sándor kialakított magának egy versvilágot, ez kikövetkeztethető a versek kontextusából, s költeményeinek lírai énje három és fél évtizeden át e versvilágon, e verstéren belül mozog. A Varga-féle vers alaphelyzete egy tér- és időbeli keretek által meghatározott (és determinált) létre vonatkoztatott reflexió. A térbeli keretek egészen tágan értendők, hiszen egyaránt jelentik a lét személyes, földrajzi és egyetemes emberi tereit, sőt, a világmindenség univerzumáig is kiterjednek, az időbeli keretek pedig többnyire a múlt (tegnap)–jelen (ma)–jövő (holnap) koordinátáit jelölik ki. Ezek a térbeli-időbeli alapszituációk nem semleges minőségekként jelennek meg a költeményekben, hanem nagyon is hangsúlyozott etikai együttthatók járulnak hozzájuk, minek következtében a térbeliség aspektusából az *itt élni* determinált léthelyzete, (negatív) egzisztenciális élménye körvonalazódik, temporalitás terén pedig a determináló múlt–determinált jelen–kérdéses (többnyire kilátástalan) jövő sorshármasa rajzolódik ki. Ezek a koordináták adják meg Varga Sándor verseinek reflexív, etikai kereteit. Az elmondottak alapján joggal állapítható meg, hogy a *Belémfalazottan* költeményei azon versvilágok nyomában fródtak, amelyek a lét egzisztenciális lényegét faggatják. Kapásból József Attila és Pilinszky János lírája hozható fel a Varga-féle vers eszménymodelljeként, beleértve e költői világok tragizáló, pesszimista létszemléletét is. Nem más ez, mint a közösséget nem lelő, létbe vetett individuum léthelyzeteire koncentráló másod-, illetve későmodern líra hagyományvonalá. És persze útmutató példaként ott van Nagy László költészete is, nem véletlenül említi a kötet egy előbbi kritikusa és recenzense (l.: Fekete J. József: Magasfeszültségben. Kilátó, 2002. VII. 27.), ám a költőelőd keze nyoma nemcsak a költemények hangulat(iság)át tekintve fedezhető fel e versvilágon belül, hanem moralizáló attitűdjeit tekintve is. Az a fajta „morális és humánus hevület”, amelyet Varga Sándor kritikusa említ, valóban meghatározó vonása e költészetnek, ám oly módon, hogy e „hevület” többnyire a moralizáló szándékban ölt formát. Egyik póluson a rossz (világ, földi lét), a másikon a jó – negatív és pozitív ily problémátlan elválasztottsága gátat emel egy differenciáltabb létérzékelés és értelemadás lehetőségei elé. Varga Sándor mindezt oly módon „aktualizálja”, hogy az említett etikai minőségekre rávetíti a kisebbségi, a határon inneni lét,

a haza, az ősök, megmaradásunk, az anyanyelv, a sehova se tartozás fogalmait. Olykor egészen váratlanul, egy-egy verssor, alakzat vagy utalás görgeti a versbe ezeket a fogalmakat, s e váratlanság nem is lenne baj, ha direktség helyett egy árnyaltabb reflektáltságot szolgálnának. Még inkább kilóg a lóláb, amikor e sorsfogalmak a költemények modoros zárlatainak részévé válnak (l.: *Itt a hazánk, Imádkozzatok*). Ezek azok az évjelölés nélküli versek, amelyek történelmi-politikai referenciái egyértelműen utalnak itteni és jelenlegi helyzetünkre – nem éppen a líra forrpontján, minek következtében a versekben hangsúlyozott etikai „tartáshoz” felemás esztétikai impulzusok járulnak. Ebben a tekintetben Varga Sándor költeményei azokhoz a nemzetmegtartó, közvetlenül moralizáló Wass Albert- és Reményik Sándor-féle, ma nagyon divatos versideálhoz látszanak közelíteni, amelyet mostanában előszeretettel kultiválnak vidéki és nem vidéki, ám vidékies szellemiségű szavalócsoporthoz és parádés ünnepi rendezvények, feledvén, hogy a vers, a „szavaltat” elsősorban esztétikai és nem ideológiai konstrukció.

Mindenhhez azonban azt is hozzá kell tennünk, hogy Varga Sándor látszólag „ad” a vers művészi-nyelvi megformálására, odafigyel a vers tervszerű felépítésére. Költészetének eszköztárán belül látványosan megkülönböztethető a hol szabályosan, hol lazábban kezelt strofikus építkezés, a verssorok mértani, lépcsőzetes („teraszos”) alakításának elve, az ismétlés, a dalszerűség benyomását keltő strofaismétlés, a párhuzamosság, a figura etimologica, a hangszimbolika (alliteráció, rím), a játékosság stb. Költészete későmodern lételményének megszólaltatásához Varga többnyire a századelő klasszikus modern stílushagyományának hangszimbolikával nyomatékosított s kissé anakronisztikusan esztétizáló, hasonlatozó-metaforázó-jelzősített versnyelvéhez folyamodik. Itt viszont a poétikai-retorikai „lóláb” lóg ki, különösen a kötet azon költeményeiben, amelyek költőjük dilettáns versírókra jellemző jelzőkényszeréről vallanak (l.: *Hagyd a tüzet égni, Kedves* stb.) vagy kimerült, közhelyes metaforákat vonultatnak fel. Ez utóbbiakból hadd soroljak fel néhány kiragadott példát: a gyermekkor „lepkevilágú”, a szülőföld „a gyerekkor óra” (*Fohász*), a gyermekkor meséi „örökzöldek” (*Örökzöld mese*), „talpunk alatt csörgő kövek a percek” (*Valahol*), a való „önző” és „képmutató” (*Ó, mily kevés*) stb. Érdemes például végigpásztázni jó néhány vers szóvirágain (*Valahol, Elmentél* stb.), de e költészetben a versekbe beszűrődő modorosság is folyton ott kísért. A *Belémfalazottan* költeményei rendkívül billenékeny, ingatag versnyelven íródtak. A Varga-féle vers bármely pillanatban kész arra, hogy szóvirágba, modorosságba csapjon, s e tekintetben szinte nincs számottevő különbség a „rég” és „új” költemények között. Mintha ez a költészet poétikai vonásait tekintve több mint három és fél évtizeden át alig változott volna – legfeljebb

tematikában. A szövegegyüttesen végighaladva talán annyi tapasztalható, hogy a kötet második felében mintha „javulnának” a versek.

A *Belémfalazottan* versenyagán belül mégis kiemelkedik néhány letisztultabb költemény – többnyire azok a versek ütnek meg az elfogadhatóság mércéjét, amelyek nélkülöznek az előbbieken említett zsúfoltságot és modorosságot, s inkább egyfajta nyelvi ökonómia keretein belül közelítenek egy autentikusabb versnyelvhez, költői megszólaláshoz (l.: *Minden és semmi vagy, Megpihenni, Ithon, Vagy ha vagy, Költői [hat]sor[os], Akár a pont, Menetelés, Az éjszakában* stb.). Körülbelül ezen az úton elindulva lehetett volna kiépíteni egy magabiztosabb, esztétikailag is megbízhatóbb, pátosztól és modorosságtól mentes költészetet.

HARKAI VASS Éva

MI VESZETT EL KÖRÜLÜNK?

Németh Ferenc: *Úri világ Torontálban*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 2003

A huszadik és a huszonegyedik század fordulójának egyik legjellegzetesebb meghatározója az informatika térhódítása, ami a számítógépek tömeges használatát, a komputerek egymással való összekapcsolását, végül pedig a világot egybefogó hálóba való kötését eredményezte. Az információs társadalom műszaki-technológiai lehetőségeinek a laikus számára is korlátlanok tűnő hozadékai közül az írással foglalkozók és az írott szövegekkel törődők számára bizonyára az a legfontosabb, hogy a számítógép által szinkron időben dokumentálhatóvá vált a világ. Az azonnali feljegyezhetőséggel és a feljegyzések tárolásával régi, talán ősi álma teljesült az embernek, a világhálón pillanatról pillanatra gyarapodó adatbázisok az alexandriai könyvtár reinkarnációi. Az alexandriai múzeumhoz tartozó könyvtárban Kr. e. 250-ben mintegy 400 000 tekercs volt tanulmányozható, a Serapis templomában lévő, másik nagy és fontos könyvtárnak ma már a hajdani fundusa méretét se tudjuk meghatározni – az információ sorsa a mulandóság. A papirusztekercsekkel, majd a könyvnyomtatással szemben az Internet az adatforgalom eddig nem tapasztalt lehetőségeit vetette fel, ám, mintegy mellékesen kultúrtörténeti fordulatot is előidézett, amely egyebek között a világ szinkron-idejű dokumentálását érinti. Kezdve attól, hogy az egykori analóg dokumentumok, a szöveges, a hangzó vagy képi anyag digitalizált forgalma teljesen szabad, csak a tárkapacitás szabhat neki ténylegesen határt, és hogy ennek a digitális, papírkímélő adatforgalomnak a költségei igencsak alacsonyak, és egyre olcsóbbá válnak. Amennyiben még helytálló az a becslés, hogy az emberiség tudása tizenkét évenként megkétszereződik, akkor viszonylag nagy bizonyossággal állítható,